

J. Berting:

*Naar een sociologie van het kunstbeleid;
een analyse van de Nota Kunst en
Kunstbeleid¹*

In de nota Kunst en Kunstbeleid wordt getracht het standpunt van de regering over het toekomstige kunstbeleid 'zo helder als het kan weer te geven'.²

Deze opmerking stelt hoge verwachtingen aan de nota. Zij is tegelijkertijd een norm waarmee wij de nota kunnen beoordelen: 'in hoeverre is er sprake van helderheid'?

Naast de hoofdlijnen van het kunstbeleid — de algemene uitgangspunten en overwegingen — welke in het eerste deel worden gegeven, wordt in het tweede deel ingegaan op de concrete organisatorische en bestuurlijke structuur waarin het beleid gestalte moet krijgen, terwijl in het derde en laatste deel tenslotte de eerste twee delen worden samengevoegd en worden toegepast op het gehele beleidsterrein. Daarbij richt de nota zich op enkele algemene beleidsonderwerpen en op afzonderlijke terreinen van kunst. Dit laatste deel (Deel III) is het duidelijkste deel van de nota, maar ongetwijfeld naar de mening van velen ook het schraalste. Van de globale en verheven doelstellingen uit het eerste deel is niet veel terug te vinden.

Het tweede deel van de nota behandelt, zoals gezegd, de concrete bestuurlijke structuur waarin het kunstbeleid gestalte moet krijgen. De nota sluit hierbij aan bij de *plannen* voor een nieuwe bestuurlijke indeling van ons land, waarbij de bevoegdheden en verantwoordelijkheden van de drie onderscheiden bestuurslagen — Rijk, Provincie en Gemeente — nader worden geregeld. Onduidelijk is de opvatting over de verhouding tussen centralisering en decentralisering van activiteiten. Niet duidelijk is op grond van welke criteria en afwegingen een voorkeur wordt uitgesproken voor een bepaalde beleidslijn. Voor wie is het beleid in de eerste plaats goed? Wat opvalt, is dat deze bestuurlijke en organisatorische uitgangspunten niet worden getoetst aan de algemene beleidsuitgangspunten van de Regering: in hoeverre betekent de nieuwe bestuursstructuur een spreiding van macht en invloed? In hoeverre kan door deze voorgestelde structuur betere participatie van bevolkingsgroepen worden gegarandeerd?

Wat zijn de hoofdlijnen van het kunstbeleid?

De regering ziet het kunstbeleid als onderdeel van haar algemene beleid. Uitgangspunt van dit beleid is de constatering van de regering, dat in onze samenleving de maatschappelijke plaats die iemand inneemt te veel afhankelijk is van zijn of haar bezit, macht, inkomen en kennis. Dit zijn de belangrijkste positiebepalende factoren, ofschoon in de nota wordt opgemerkt, dat daarnaast eigen inspanning, maar vooral geluk, toeval en afkomst een rol spelen. Kennelijk zijn de laatste factoren *voorwaarden* voor het verwerven van macht, inkomen, kennis en bezit. De factoren bezit, macht, inkomen en kennis bepalen niet alleen iemands positie, maar ook zijn of haar *toegang tot materiële en culturele goederen*.

De nota gaat niet in op de vraag hoe maatschappelijke ongelijkheid tot stand komt en/of zich handhaaft, maar stelt dat de maatschappelijke ongelijkheid onder de mensen *te groot* is en derhalve veranderd moet worden.

Wat is voor dit ingrijpen de rechtvaardiging?

a de 'simpele overwegingen van rechtvaardigheid'³;
b de constatering dat wij door veranderende verhoudingen in de wereld de pas moeten inhouden, ook gezien de eis van internationale solidariteit.

Wij moeten dus gaan *herverdelen* en laten maar even in het midden in hoeverre een sprong van afneming van de economische groei naar een veranderd kunstbeleid gerechtvaardigd is.

Er is echter meer aan de hand dan een herverdelen op grond van simpele overwegingen der rechtvaardigheid (welke men wellicht moet opvatten als een eis der verdelende rechtvaardigheid). De regering is

J. Berting (1930) is als hoogleraar Theorie en Geschiedenis der Sociologie verbonden aan de Sociale Faculteit van de Erasmus Universiteit. Publiceerde onder meer *In het brede maatschappelijke midden* (Boom, Meppel 1968) en schreef eerder artikelen in *Beleid en Maatschappij*. Adres: Wildhage 22, Teteringen, 01618-1859.

van mening, dat wij, als burgers van Nederland, niet zo gelukkig zijn als wij zouden moeten zijn. In onze samenleving gaan de mensen immers gebukt onder een te grote *prestatiedrang*. In de nota wordt in dit verband niet duidelijk gemaakt of maatschappelijke ongelijkheid leidt tot een te grote prestatiedrang of dat de prestatiedrang leidt tot een te grote maatschappelijke ongelijkheid. Waarschijnlijk gelden beide stellingen. De regering is er van overtuigd, dat het geringer worden van de maatschappelijke ongelijkheid leidt tot meer democratische verhoudingen, tot een open en ontspannen samenleving, tot een samenleving van meer vrijheid. Om in de woorden van de nota te spreken: 'Niet langer belast door zulke grote verschillen in kennis, macht, en inkomen kan men in vrijheid met anderen in contact treden, kan men op een wijze die voordien niet of nauwelijks bestond met andere mensen en andere cultuuruitingen sociale relaties aangaan'.⁴ Dit zijn mooie doelstellingen, al zullen wij bij het beoordelen van het beleid er scherp op moeten toezien, dat de middelen die gebruikt worden om deze samenleving te realiseren, niet leiden tot maatschappelijke verhoudingen die er geheel anders uitzien.

Welzijnsbeleid, cultuurbeleid, kunstbeleid

Welzijnsbeleid is volgens de Nota in de visie van de regering verbonden met cultuurbeleid. Het is zelfs zo, dat in het cultuurbeleid de regering haar belangrijkste middelen vindt om het streven naar een open en ontspannen samenleving inhoud te geven. Binnen het cultuurbeleid speelt het kunstbeleid een eigen, in veel opzichten zelfs eigenzinnige rol. Wat moeten wij op dit punt onder cultuur verstaan? In de nota wordt een definitie overgenomen van de Federatie van Kunstenaarsverenigingen, welke luidt: 'Cultuur kan worden omschreven als de manier waarop een samenleving zich oriënteert en organiseert. Dat wil zeggen hoe mensen hun leven inrichten, met elkaar omgaan en communiceren, als ook hun produktie en consumptie regelen. Het cultuurpatroon geeft een beeld van wonen, werken, denken, zich uiten, zich ontspannen etc.'⁵ Geconstateerd wordt, dat voor onze cultuur kenmerkend een 'veelvormig beeld' is. Dit wordt positief gewaardeerd: het gehalte van een samenleving wordt beter geacht naarmate deze aan tegenstromen en contrapunten ruimte verschaft, op politiek, cultureel en kunstgebied. Deze ruimte betreft garanties, tradi-

ties en materiële voorzieningen.

De term cultuurbeleid wordt in de Nota gebezigd als de aanduiding van het beleidsterrein dat door een aantal departementen, inclusief dat van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk wordt behartigd, terwijl het totale overheidsbeleid wordt aangeduid als welzijnsbeleid.⁶ Kunstbeleid wordt gebruikt om het beleidsterrein aan te duiden, zoals dat omschreven is binnen de taakstelling van de Directie Kunsten.

Welzijns-, cultuur- en kunstbeleid zijn derhalve in de eerste plaats vormen van beleid van de *overheid* op nationaal niveau. Het cultuurbeleid van de overheid richt zich op:

- (1) het bewaren en overdragen van het natuurlijke en culturele erfgoed om ook voor de toekomst een menswaardig leefklimaat te kunnen blijven verzekeren;
 - (2) het scheppen van betere mogelijkheden voor deelname van alle mensen en groepen aan de sociale en culturele voorzieningen door hen sociaal, cultureel en politiek bewust te maken van hun vermogens én door de collectieve voorzieningen zelf meer af te stemmen op de belangen en verlangens van de mensen;
 - (3) het extra stimuleren van vernieuwingspogingen in de cultuur die kunnen bijdragen aan een meer leefbare maatschappij, waarin een rechtvaardige verdeling van kennis en cultuur, van inkomen en macht tot stand wordt gebracht.
- De kunst nu is, zoals reeds gezegd, een deel van de cultuur, kunst en cultuur liggen in elkaars verlengde, ja zelfs is de kunst in haar meest bevolgen momenten '... de ontwikkelingen vooruitgesneld en heeft zij er mee richting aan kunnen geven'.⁷

Wat wil de overheid met de kunst en wat wil zij niet?

Een ding is duidelijk, al wekt het enige argwaan, dat het enkele keren expliciet in de nota wordt gezegd: '*de regering kan en wil geen schepper van kunst zijn*'.⁸ De regering is echter 'niet meer, maar beslist ook niet minder, dan schepper van voorwaarden om kunst mogelijk te maken en vooral, om kunst te doen opnemen in bredere culturele processen'.⁹ Wat dat laatste betreft heeft de regering kennelijk duidelijk voor ogen welke kunst bevorderd moet worden en welke kunst slechts getolereerd moet worden. Terugkomend op de eerder gegeven definitie van cultuur wordt in de nota gesteld, dat:

'In elke cultuur (...) kunst meerwaarde (zal) geven aan de vorm, waarin mensen met elkaar en met dingen willen omgaan. Een democratische samenleving, die bewust is van het proces, waarin zij gewikkeld is, en die in het bijzonder weet, dat dit maatschappelijk gebeuren deel uitmaakt van de grotere beweging van de cultuur, zo'n democratische samenleving zal, met erkenning en ondersteuning van de andere kunstvormen, bijzonder actief ingaan op die tendensen in de kunst die gericht zijn op het verkleinen van de afstand tussen de mensen onderling en op de ontplooiingskansen van velen. Zij zal de artistieke impulsen die hier gegeven worden door trekken naar een bewuste cultuurpolitiek, die zijn bevrijdende uitwerking kan hebben ook buiten het eigenlijke terrein van de kunst'.¹⁰

Ik denk dat men bij het woord 'democratische samenleving' zal moeten lezen: 'de regering, die een bepaald soort samenleving nastreeft en die daarbij, in het kader van haar cultuurpolitiek, aan de kunst bepaalde functies toebedeelt'. Zegt de nota enkele pagina's verder niet: 'Zowel ten aanzien van de instandhouding als de ontwikkeling van kunst zal de overheid zich bij haar keuzen moeten laten leiden door het algemeen belang'.¹¹

Afschrikwekkend geformuleerd, maar wellicht bedoelt de regering alleen maar dat kunstuitingen, althans sommige, meer deel moeten uitmaken van het leven van bepaalde bevolkingsgroepen dan thans het geval is en voor zover het kunst is die een meerwaarde geeft aan samenlevingsvormen. Dat kan volgens de Nota op drie wijzen gebeuren: (a) door kunst die daar de aanzetten toe geeft, uit te laten groeien in een rechtstreekse relatie met de mens en zijn maatschappij (onder andere door het slechten van op dit punt in de nota niet nader gespecificeerde 'drempels'); (b) door het verbeteren en verruimen van de kunst als vrijetijdsbesteding (het wakker roepen van vaak nog sluimerende vermogens); (c) door de kunstzinnige vorming, in het kader van een zich vernieuwend onderwijs- en vormingsbeleid, dat de middelen van de kunst aanwendt om vooral jonge mensen de gelegenheid te geven zich sociaal en cultureel te ontplooien.¹²

Eerste kritiek: ontoegankelijk jargon

In haar streven zo helder mogelijk uiteen te zetten wat haar voor ogen staat, is de regering er niet in geslaagd dit te doen in zo helder mogelijke taal. De

nota is geschreven in een jargon, dat alleen voor ingewijden duidelijk kan zijn. Ik hoop althans dat er ingewijden zijn die het allemaal begrijpen. Bovendien zijn er nogal wat uitspraken te noteren, die hinderlijk veel te raden overlaten. Enkele staaltjes daarvan zijn het streven van de regering naar 'evenwichtiger verhoudingen' of naar 'evenwichtige beleidsvorming', of naar het opheffen van 'oneigenlijke barrières tussen professionele en amateuristische kunstbeoefening', de opmerkingen dat invoering zal geschieden met 'betrokkenen uit de kunstwereld', dat voorzieningen voor de mensen voor wie zij bedoeld zijn direct bereikbaar en toegankelijk moeten zijn en dat beleidsstructuren en organisatievormen flexibel dienen te zijn.¹³

De kunstnota is een element van de Nederlandse cultuur; het is bepaald geen kunst. Demonstreert de regering op deze wijze dat zij geen kunst wil en kan scheppen?

Tweede kritiek: leuzen als uitgangspunten voor beleid

Veel bedenkelijker dan het voorgaande is de onheldere wijze waarop in de nota wordt gesproken over de maatschappelijke ongelijkheid en over de te verwachten gevolgen van veranderingen in die ongelijkheid.

Op zich vind ik de leuze 'Spreiding van macht, inkomen, bezit en kennis' een zeer goede. Leuzen zijn er om de politieke mobilisering te bevorderen en deze doet dat ongetwijfeld. Het is wat anders, wanneer beleidsvoerders een dergelijke leuze als uitgangspunt nemen voor hun beleid zonder nader in te gaan op de maatschappelijke voorwaarden voor een dergelijk beleid. De nota staat, met name in het eerste deel, bol van inconsistenties en ideologische prietpraat.

(a) *Determinisme versus vrijheid.* Om te beginnen wordt in de nota gesteld, dat iemands maatschappelijke plaats afhankelijk is van zijn bezit, macht, inkomen en kennis en dat deze weer bepaald worden door afkomst, geluk en toeval en enigszins door eigen inspanning. Hieruit is af te leiden, dat mensen het product zijn van de maatschappelijke verhoudingen waaronder zij leven, zij zijn niet vrij. Men zou verwachten dat, uitgaande van deze opvatting, de nota een analyse zou presenteren van die maatschappelijke verhoudingen, aangezien die *niet* in de eerste plaats het product zijn van toeval en geluk,

maar van technologische ontwikkelingen, productieverhoudingen en ideeën.

Aan de andere kant wordt in de nota gesteld, dat de prestatiedrang onder de mensen te groot is en dat de sociale ongelijkheid daardoor wordt bevorderd (of is de sociale ongelijkheid zelfs het product van dit prestatiestreven?). Dit is zeer merkwaardig. Het is niet aan te nemen, dat mensen een sterk prestatiestreven zouden hebben als hun handelen niet op een of andere wijze zou worden beloond. Wij weten uit de analyses van de ontwikkeling van Westerse samenlevingen, dat het prestatiestreven, zoals wij dat hier kennen, geen universele eigenschap is van mensen, maar tot ontwikkeling kwam met de opkomst van de industriële samenleving, waarin standsverschillen langzamerhand vervaagden en waarin mensen aanzienlijk minder dan eerst bepaald werden in hun maatschappelijke positie door afkomst en méér door hun eigen prestatie. De nota nu roept een beeld op van de gemiddelde Nederlander als iemand, die fervent zaken nastreeft die onbereikbaar zijn, of althans zouden moeten zijn.

Men zou wensen, dat in een beleidsnota het verzet in sommige kringen tegen wat wel de prestatieaanspraak wordt genoemd, wat scherper zou worden geanalyseerd. Wellicht is het verzet aanzienlijk minder algemeen dan wordt ondersteld.¹⁴

Hoe het ook zij, er is in de nota een spanning te onderkennen tussen een sterke deterministische visie (de maatschappij of toeval bepaalt de mens) en een visie waarin de mens vrij is, of het althans zou kunnen zijn. De mens heeft een te sterk prestatiestreven, althans streeft naar zaken waarnaar hij niet zou moeten streven. De overheid kan de bevolking leren, mede op grond van de cultuurpolitiek, wat 'goede' streefdoelen zijn.

(b) *Een ontspannen samenleving?* Een tweede stelling van de nota is, dat verkleining van de sociale afstand tussen de mensen de samenleving vrijer, meer open zou maken. Dit is in de nota een zeer belangrijke zaak. Er is echter weinig reden om aan te nemen, dat verkleining van de maatschappelijke ongelijkheid meer ontspannen verhoudingen tot gevolg heeft. Integendeel, concurrentiestrijd is het sterkst tussen gelijken of bijna gelijken, terwijl er nogal wat situaties zijn, waar grote sociale afstand gepaard gaat met ontspannen intermenselijke verhoudingen.¹⁵

De grote fout van de nota is, dat de opstellers er van

onderstellen dat de zeer grofmazige hiërarchische voorstelling van de samenleving waarvan zij zelf uitgaan, van doorslaggevende betekenis is in het dagelijkse leven van grote delen van de bevolking. Zij verwarren hun model van de sociale werkelijkheid met die werkelijkheid zelve.¹⁶

(c) *Ongelijkheid en cultuurparticipatie.* De nota stelt dat de maatschappelijke positie de toegang tot materiële en culturele goederen verregaand bepaalt. Op zich zit in deze stelling reeds een tautologisch element, omdat de maatschappelijke positie volgens de nota immers mede is gebaseerd op bezit en inkomen. Bedenklijk wordt het indien, zoals dat in de nota gebeurt, een onderstelde samenhang tussen sociale ongelijkheid en cultuur- (kunst-) participatie als uitgangspunt wordt genomen voor het beleid. Hoewel er een zekere correlatie bestaat tussen opleidings- en inkomenshoogte aan de ene kant en cultuurconsumptie aan de andere kant, kan men daarbij aantekenen dat:

sommige groepen (en families) met de hoge inkomens weinig cultuurbewust zijn (bepaalde zakenmilieu's, bepaalde groepen met een sterk mobiliteitsstreven in de middengroepen), dat daartegen in lagere groepen of middengroepen de cultuurconsumptie hoger is dan de inkomenshoogte en opleiding zouden doen vermoeden¹⁷;

de verschillen in cultuurconsumptie mede een gevolg kunnen zijn van verschillen in conformering aan conventionele normen; terecht zegt de nota kunstbeleid dat het niet alleen gaat om toegankelijkheid van kunstuitingen in materieel opzicht, maar ook in geestelijk opzicht; een hoger bezoek van bepaalde groepen aan musea, toneeluitvoeringen of concerten betekent niet zonder meer een grotere mentale participatie aan de kunst;

de statistieken, waarin een positieve correlatie wordt vastgesteld tussen inkomenshoogte en opleiding enerzijds en cultuurparticipatie anderzijds beperken zich tot bepaalde cultuuruitingen en kunstuitingen; cultuur en kunst worden beperkt tot de meer officiële uitingen (waarvoor vaak op een of andere wijze moet worden betaald); de kunstnota gaat echter uit van een ruimere definitie van zowel cultuur en kunst; dat betekent dat de beleidsvoerders niet een beperktere definitie moeten gebruiken als deze hun, gezien hun doelstellingen, beter uitkomt; immers, eerder heeft men in de nota een 'élitaire' opvatting van kunst nadrukkelijk verworpen, een

opvatting die ten grondslag ligt aan de hier aangehaalde statistische gegevens.

Derde kritiek: vaagheid

In de beleidsnota wordt gezegd, dat de regering zelf geen schepper van kunst wil zijn, maar wel de voorwaarden voor het scheppen van kunst wil bevorderen.¹⁸ Echter, wie een beleid wil richten op het bevorderen van kunst, het bevorderen van het creatieve, zal toch op zijn minst moeten aangeven welke voorwaarden geacht worden hierin bij te dragen en welke overwegingen tot de conclusie leiden dat die voorwaarden deze beoogde werking hebben. In hoeverre is een zekere concentratie van kunstenaars in een bepaalde gemeente nuttig voor de bevordering van de kunstproductie? Kun je die concentratie desgewenst bevorderen? Werken sociale voorzieningen, hoe belangrijk ook vanuit een humanitair standpunt, de creativiteit in de hand, benadelen zij die of zijn zij in dit opzicht neutraal? Hoeveel invloed heeft de overheid op de voorwaarden. De nota laat weinig los over de 'gunstige' voorwaarden? Het blijft bij het tentoonspreiden van goede bedoelingen in een knus Hollands binnenhuisje: wij pretenderen binnen alles te kunnen regelen en wat er buiten Nederland op cultureel gebied gaande is, is voor de Nederlandse kunstontwikkeling nauwelijks van belang.

Vierde kritiek: zelfoverschatting

De nota onderstelt zeer veel mogelijkheden aan de kant van de overheid tot sturen op het gebied van cultuur en kunst. Waar de meerderheid van de bevolking voorgesteld wordt als gevangen in maatschappelijke verhoudingen, geldt dat niet voor de overheid of althans voor de regering. De nota laat je na lezing achter met het gevoel, dat de overheid wel veel wil, en dat veel van wat men wil zeer de moeite waard is, maar dat diezelfde overheid haar vermogen om de gang van zaken in de samenleving te sturen sterk overschat.

Cultuurbeleid en kunstbeleid zijn wellicht slechts mogelijk waar kunst en cultuur afhankelijk zijn van overheidssubsidies. Dat betekent, dat de leuze in de nota 'wie het beleid bepaalt, betaalt' in feite moet worden omgekeerd: 'wie betaalt, bepaalt het beleid'. Dat betekent, dat de overheid maar betrekkelijk weinig kan bepalen wat het beleid kan zijn. Ik sluit mij aan bij de constatering van Van Riemsdijk tijdens een door Unesco-Nederland georganiseerd collo-

quium in 1971 over Cultuur en Cultuurbeleid: 'Het culturele leven in Nederland, voor zover dit door overheidsfinanciering of andere directe vormen van overheidsregie enigszins wordt beïnvloed, bestrijkt een heel klein gedeelte van het Nederlandse culturele leven'.¹⁹ Bovendien merkte hij op:

'Je kan zeggen dat de zaken die meespelen in de beslissingen rond ons cultuurbeleid de meer gestabiliseerde, de meer geïnstitutionaliseerde elementen in ons politiek leven zijn . . . De bewegingen van nu, de acties, de dingen van alledag, zijn in de beleidsbeslissingen niet zo rechtstreeks aanwezig. Het is de min of meer gestabiliseerde tussenlaag van het culturele gebeuren die volledig vertegenwoordigd is in het beslissingsproces. Het culturele basisgebeuren speelt daar niet zo rechtstreeks in mee'.²⁰

Deze constatering kan ook het kunstbeleid uit de nota gelden. De Staat is de maatschappij nog niet; en voorstellingen of modellen van beleidsvoerders over de maatschappelijke werkelijkheid kunnen wel eens hevig botsen met de rijkgeschakeerde strevingen van de gewone burgers. Dit laatste betekent niet, dat ik tegen kunstbeleid zou zijn, met name niet wanneer het gaat om verbetering van de organisatorische voorwaarden voor kunstparticipatie. Dit beleid moet beter gefundeerd worden, dan in deze Nota het geval is.

Enkele vragen tot besluit

1 — De definitie van cultuur, waarop de nota is gebaseerd, is zeer ruim. Zo ruim, dat de overheid er in feite weinig mee kan doen. Prestatiedrang en snobisme zijn evenzeer deel van de cultuur als kunstbeleving of kunstnota's. Op grond van welke overwegingen kan de overheid bepaalde cultuuruitingen als ongewenst aanduiden? Zij kan dat niet doen op grond van een constructie als het algemeen belang. Maar ook als men het algemene belang als uitgangspunt accepteert dan nog is het streven van minderheden — ook volgens de nota — een toets der democratie.

2 — Een democratische samenleving onderstelt mondigheid of zelfstandigheid van de mensen. De regering onderstelt feitelijk onmondigheid van de mensen. Betekent dit dat Nederland thans nog als een niet-democratisch land te beschouwen is?

3 — De nota handelt over kunst, maar waarom komt de kunstenaar als persoon er nauwelijks in voor? Evenzeer is het opvallend dat het kunstbeleid zich

wel op de bevolking richt, maar dat de bevolking als zodanig nauwelijks of niet een actieve rol speelt bij de vormgeving van dit beleid. Als in de nota wordt gezegd, dat de overheid wil inspelen op het beleid in bepaalde maatschappelijke sectoren, dan laat zij daarbij te veel in het midden of dat beleid waarop zij wil inspelen, samenhangt met de strevingen in de bevolking zelf. Wat aan te vangen met:

'Wel zullen gemeenten, kunstenaars en bevolking hun vraag naar het specifieke aanbod op de genoemde terreinen moeten bedrijven en kwantificeren voor het betrokken 'hogere' bestuursniveau. Dat vindt plaats in daarvoor in te stellen algemene structuren voor beleidsvoorbereiding en planning'.²¹

4 – Als de overheid streeft naar centralisering of decentralisering op grond van welke en wiens behoeften gebeurt dat dan? Is de decentralisering zoals de nota die voorstelt, in feite niet een centralisering: bepalende, coördinerende bevoegdheden op het hoogste niveau en bevoegdheden op lagere niveau's die daarvan zijn afgeleid (spinnwebmodel).

5 – De overheid meent toch wel in de kunstuitoefening te moeten ingrijpen.

'Het is niet verantwoord om bestaande kunstuitingen in ernstige mate aan te lasten ten behoeve van nieuwe activiteiten, zolang deze laatste hun vorm nog niet voldoende hebben gevonden. Wel zal in alle gevallen duidelijk moeten zijn, dat deze activiteiten slechts in samenhang met andere op vorming en ontwikkeling gerichte activiteiten kunnen worden gerealiseerd'.²²

6 – Het is onduidelijk welke kunst volgens de nota 'de afstanden tussen mensen' kan verkleinen. Het is de vraag of dat een eigenschap van kunst kan zijn. Gaat het niet eerder om een eigenschap van mensen en van menselijke relaties?

7 – De nota maakt problemen waar zij nog niet zijn. Door het uitgangspunt van de sectorengewijze benadering van kunstvormen ontstaat het probleem van samenwerking tussen kunstvormen. Is dat een probleem voor kunstenaars? Kan, als die samenwerking er niet is en als het ontbreken ervan geen probleem is voor de kunstenaars, worden bevorderd?

8 – Nergens in de nota wordt aan de orde gesteld in hoeverre wij in Nederland alle vormen van kunst op internationaal niveau moeten stimuleren. Nederland is te klein om op alle mogelijke gebieden eerste klasse voorwaarden te realiseren (orkest, opera, bal-

let). In de sport neemt Nederland toch ook niet op alle gebieden een vooraanstaande plaats in?

9 – De maatschappelijke relevantie van de kunst wordt door de nota gerelativeerd naar historische periode. De overheid maakt haar keuzen op grond van het algemeen belang. De nota stelt eveneens, dat de criteria voor maatschappelijke relevantie in de kunst zelf gevonden moeten worden. Deze opstelling is zeer onduidelijk: of de kunst is autonoom, of de overheid (of andere groepen) beslissen wat de relevantie is. De relevantie van kunst zal echter in een pluriforme samenleving door onderscheiden groepen op verschillende wijzen inhoud kunnen worden gegeven. De overheid zal in een werkelijk democratisch beleid zeker niet aan de maatschappijvisies van belangrijke maatschappelijke groeperingen voorbij mogen gaan.

Noten

¹ Dit commentaar is een weergave van een korte inleiding, gehouden op de door het Studium Generale van de Erasmus Universiteit op 15 april 1977 georganiseerde Kunstnota-conferentie.

² Nota *Kunst en Kunstbeleid*. Nota van het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk. Aanbevolen aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Zitting 1975–1976.

³ Idem, p. 7.

⁴ Idem, p. 8.

⁵ Idem, p. 8.

⁶ Idem, p. 11.

⁷ Idem, p. 8 en 9.

⁸ Idem, p. 9, p. 13.

⁹ Idem, p. 9.

¹⁰ Idem, p. 11.

¹¹ Idem, p. 12.

¹² Idem, p. 9-10. De 6 functies en de drie doelstellingen van kunst resp. kunstbeleid van de regering worden in de nota vermeld op p. 12-13.

¹³ Idem, resp. p. 7, 65, 68, 48, 45.

¹⁴ Het idee, dat er sprake is van een veranderende arbeidsmoraal is wellicht tamelijk beperkt tot bepaalde maatschappelijke categorieën (met de hogere inkomensgroepen met academische en daarmee gelijk te achten opleidingen). In de zogenaamde lagere sociale lagen is waarschijnlijk weinig veranderd in dit opzicht. Zie o.a. K. U. Mayer, *Ungleichheit und Mobilität im sozialen Bewusstsein*. Opladen, Westdeutscher Verlag, 1975.

¹⁵ Zie voor een uitvoerige behandeling van deze stelling: H. Schoeck, *Der Neid und die Gesellschaft*. Freiburg: Herderbücherei, 1972.

(vervolg noten, zie bladzij 262)

(*Vervolg van bladzij 253*).

¹⁶ Ik ga in dit verband, vanwege de beperkte ruimte, niet in op de aard van de samenhang tussen macht, inkomen, bezit en kennis en de vraag wat spreiding in elk geval van deze analytische onderscheiden dimensies voorstelt.

¹⁷ Er is in dit opzicht bijvoorbeeld een opvallend verschil te constateren tussen handarbeiders en lagere middelbare employés. De lagere middelbare employés, die naar inkomen en beroepsopleiding veelal niet uitsteken boven vele categorieën geschoolde handarbeiders, hebben een, gemiddeld genomen, grotere culturele belangstelling. Zie bijvoorbeeld M. Crozier, *Le monde des employés de bureau*. Paris: Edition du Seuil, 1965.

¹⁸ Nota *Kunst en Kunstbeleid*, p. 9.

¹⁹ J. van Riemsdijk, 'Knelpunten in Cultuurbeleid', in: *Cultuurbegrip en cultuurbeleid*. Verslag van een colloquium gehouden onder auspiciën van de Nationale Unesco Commissie te Lunteren, december 1974. Den Haag: Staatsuitgeverij, 1976, p. 43.

²⁰ J. van Riemsdijk, *c.c.*, p. 42.

²¹ Nota *Kunst en Kunstbeleid*, p. 49.

²² Idem, p. 24.

²³ Idem, p. 33.